

BUDAPEST SZAKRÁLIS TÉRSZERKEZETÉNEK JELLEMZŐI A RENDSZERVÁLTOZÁS UTÁN¹

DOBAI ATTILA

THE CHARACTER OF SACRED STRUCTURE IN BUDAPEST AFTER DEMOCRATIC TURN

The spiritual atmosphere of the democratic changes created those new chances in the sacred space of Budapest which allowed the coming of new beliefs and confessions as well as the broader social responsibility of historic churches. Beside liberalising applicable laws such social processes set out which resulted in a more liberal religious practice and use of sacred space. The production of sacred space in terms by Lefebvre could also happen which meant an obvious qualitative and quantitative growth within the sacred space of the capitol. Historical churches built new social spaces by their old places too, as well as new beliefs and convictions were looking for their chances to settle in town. With a delay compared to the West the coming of globalisation as parallel process favoured the spread of new religious movements and communities. My researches show that communities connected to American evangelical awakening movements as well as Hindu, Buddhist communities emerged in town where these reside mainly in block-like, multifunctional centres. These are primarily decentralised, far from the middle of the city, more likely in the suburbs or in the outer parts of the central districts. The Society for Krishna Consciousness speaks utterly about a centre when referring to their very own social spaces. The concentration of human resources by these communities also results in the more efficient reaction and harmonisation of their communal activities. This means competitive advantages for them. The secular and post-secular processes of the recent years have been affecting Hungary's denominational communities too. Religious communities have been undergoing significant fluctuations: following the democratic changes crisis phenomena could be observed primarily in the case of historic denominations. It is seen well from the above examples that research of places as point-like ranges, the analysis of sacred space is necessary but not enough to a better understanding of that space. More over qualitative evaluation is required to uncover the spatial characteristics of denominations. Beyond virtual spatial exploration aided by armchair ethnography content analysis, semi structured interviews are appropriate way to research the urban sacred space.

BEVEZETÉS. TÉMAKIJELÖLÉS

Jelen tanulmányban, arra törekszem, hogy betekintést nyújtsak, abba a folyamatba, amely Budapesten a demokratikus fordulatot követő évtizedekben játszódott le a városi szakrális térben. A politikai irányítórendszer teljes átalakulása, új szellemi és gazdasági, szolgáltatási funkciókat eredményezett, amely a városi szakrális térre is jelentős hatást gyakorolt (CSAPÓ-LENNER 2015). A

¹ Jelen tanulmány főszövegét a 2021.06.02-án megvédett doktori dolgozatom meghatározott fejezeti adják, ahol szükséges a lényegi megállapításaimat külön idézem.

szakrális tér, mint sajátos tértípus jelenik meg a munkában (*NEMES-NAGY 2009*). A szocialista rendszer tényként tekintett az egyház társadalomformáló szerepére, a lelkipásztorok emberek feletti hatalmára és befolyására (*WEBER 2005*) éppen ezért a politikai hatalom eszközként és nem autonóm közösségként kezelte a felekezeteket, egyházakat. Jelen munkámban példaként a Hit Gyülekezete, a Golgota Gyülekezet szakrális tereinek jellemzőit mutatom be. A két közösség kiválasztását az indokolta elsősorban, hogy nagyon hasonló folyamatokon mentek keresztül a rendszerváltozás után és térszerkezetük is azonosságokat mutat. A többi általam, korábban vizsgált felekezet terei már-részben- publikálásra kerültek.

Alapvetően kettős tendencia érvényesült, az elmúlt harminc évben. Részben az új jogi normáknak köszönhetően egy reinstitutionalizálódás ment végbe (1950 előtti egyházi intézmények, pl. szerzetesrendek vagy más vallási közösségek épített örökségeiket visszakapták, új funkciókat adtak ezeknek az épületeknek, vagy a régebbi funkciókat felélesztették.) az országon belül tapasztalt poszt-szocialista folyamatok mellett a globalizáció, új hitek és meggyőződések megjelenését és térnyerését eredményezte. A változások a citymagot is érintették, de jelentősebb létszámú felekezetek jelentek meg a külső kerületek területein, illetve belső kerületek külső részein (*DOBAI 2021*). A tér demokratizálódását a jogalkotás mellett a téri gyakorlatok(térhasználat) sokszínűsége tette lehetővé, a felekezeti közösségek láthatóvá, jelenvalóvá váltak. Bekövetkezett a szakrális tér termelése (*LEFEBVRE 1991*). Dolgozatomban a tér, hely, idő dimenziókat is figyelembe véve vizsgálom Budapest város szakrális karakterét. „*A térnek és az időnek nincs önálló léte, de a téridő minden létezés modusa, megjelenési módja*” (*FARAGÓ 2019. p. 137*). Az idődimenzió kiemelt jelentőségű, hiszen a szakralitás az időhöz, a szent időhöz, a szent térhez és az ünnepekhez is szorosan kötődő fogalom. Az ünnep megszerkesztett idő, amelynek kezdete és vége van. A hétköznapokat az ünnep töri meg, és ezzel lép át az ünneplő a pozitív rítusok és tilalmak világába. A városban kialakult már a profán célú létesítmények szakrális célú praxisa is, pl. A Felház Mozgalom kapcsán (*DOBAI 2019*). A mai gyorsuló időben kiemelt jelentősége van/lenne az ünnepek lassabb, szemlélődőbb tempójának (*BARNA 2002*). Az idő, ilyen módon szorosan összefüggésben van a gyülekezeti helyekkel és az istendicséret/dicsőítés alkalmával. A fentieknek azért is van jelentősége, mert a rendszerváltozás utáni évek a szakrális térhasználat új formáit teremtették meg. A történelmi felekezetekre is jellemző, hogy új térhasználati gyakorlatokkal jelentek meg (*DOBAI 2021*). A hatalom kivonta magát, illetve átszötte új ideológiai tartalommal a városi térből, demokratizálódott a városi világ. A történelmi egyházakon kívül megjelenhettek más kiségyházak (pl. Jehova Tanúi, Új Apostol Egyház, Baptisták, Adventisták, Pünkösdisták, Hit Gyülekezete, Krisnások, Golgota Gyülekezet, stb.) is felépítették templomaikat és különböző közösségi funkciójú épületeiket, hasonlóan, mint a vidék egyházi központok esetében látható (*CSAPÓ-LENNER 2016*).

A Magyar Katolikus Egyház részéről megrendezésre kerülő „*Szerzetesek tere*” rendezvény a Március 15. téren is jó példája ennek, illetve a Magyar Református Egyház Reformáció 500. évfordulóját ünneplő eseménysorozatok a városban. Ebből az alkalomból került kialakításra a Kálvin téren egy-egy reformátortól származó lépőkő. „*Olyan idéztpárok elhelyezésére került sor, amelynek egyik tagja mindig egy reformátortól származó idézet (Calvin, Zwingli, Melanchthon), a másik párja pedig egy magyar vonatkozású protestáns idézet az elmúlt 500 év kultúrtörténetéből.*”² Zsidó Nyári Fesztivál a MAZSIHISZ szervezésében, a Ratha Yatra Fesztivál a Krisna-tudatú Hívők Közösségének égisze alatt, az EMIH (Köves Slomóék irányzata) által szervezett „Sóletfesztivál” a Dob utcában. Egy színes interkulturális, sokvallású közösségi tér lett Budapest, ahol a zsidó-keresztény felekezetek mellett megjelentek új eszmék és irányzatok is (*SHAPMA-SANJOY 2004*). A fentiek mellett a pünkösdi keresztény közösségek is látványosan vannak jelen Budapesten. Jelen munkában kizárólag két pünkösdi keresztény felekezetet tárgyalok részletesebben.

1. MÓDSZERTAN

A félig strukturált interjúkat, a résztvevő megfigyelést, a tartalomelemzés módszerét ötvöztem a módszertani trianguláció segítségével. Az adatfelvétel során az volt a célom, hogy átfogóan *megismerjem* az adott egyház/hitbéli meggyőződés rendszerváltozás utáni „tértörténetét.” A félig strukturált interjúk elkészítése során (*BRINKMANN-KVALE 2015*) szakaszait vettem figyelembe és a vizsgálat során erre a sorrendre támaszkodtam. A kapott eredményeket egyenként és összességükben is értékeltem, amelyhez a számítógéppel támogatott kvalitatív adatelemzés módszerét választottam (*DOBAI 2021/b*). A kapott valamennyi adatot modalitástól függetlenül, a MAXQDA 2020 felhasználói környezetben elemeztem. A MAXQDA olyan felületet biztosít, amely alkalmas arra, hogy össze lehessen hasonlítani különböző adatforrásokat. „*A számítógéppel támogatott kvalitatív adatelemzés és a trianguláció lehetséges kapcsolódási pontjainak vizsgálata a multikódolt adatok (szöveg, kép, audio- és videóadat) elemzésére alkalmas szoftverek gyors fejlesztésének köszönhetően állandó témaként jelenik meg a nemzetközi szakirodalmi diskurzusban*” (*KUCKARTZ 2012. p. 14. idézi SÁNTHA 2017/a*). A téma diakrón ismertetéséhez készítettem egy összefoglaló táblázatot Budapest utcanév változtatásairól is a rendszerváltozást követően. A keresztmetszeti kép alkalmas arra, hogy láttelepet adjon Budapest városi terének posztszocialista változásairól, fókuszban a szakrális térrel. A tematikus térképek elkészítéséhez a QGIS 3.0 verziószámú szoftvert használtam.

² Szabó Levente építész, forrás: <https://www.youtube.com/user/budapestsajto> YouTube csatorna. Letöltés ideje: 2020.01.10.

2. ÚJ KERESZTÉNY HITEK ÉS MEGGYŐZŐDÉSEK A VÁROSBAN

Összességében elmondható, hogy a történelmi keresztény felekezetek jelentős lélekszámcsökkenést szenvedtek el az utóbbi években. Bár a rendszerváltást követően új lendületet kapott a budapesti vallási élet is, de egy jelentős elszívó hatás is érvényesült más protestáns (metodista, adventista stb.), illetve pünkösdi keresztény, keleti vallási mozgalmak felől, amelyek új közösségekként jöttek létre, vagy már a szocializmus végóráiban létrejött közösségekből lettek nagyokká. A szociológusok által az életmódkutatások szerteágazó témakörökre fókuszáltak (S. NAGY 1997) a társadalmi mikroterek, különösen a vallásosság alulkutatott terület (DOBAI 2021). A városban megjelenő felekezeti „Á la carte” növelte a nem keresztény egyházak létszámát is, részben a vallástalanok közül, részben más közösségekből kiábrándultak táboraiból. Expanzív területi növekedést mutat országszerte a Hit Gyülekezete, amely ma már az egyik meghatározó keresztény közösség. Budapesten lévő központjuk tömbszerűen, többfunkciós létesítményként a X. kerület Gyömrői úti barnamezős területen fekszik (1.kép).

8. kép: Hit Gyülekezete központi épületegyüttese

Picture 1. The center of Faith Church in Budapest at Gyömrői street

Forrás: Google Maps

2.1. GOLGOTA GYÜLEKEZET

A *Golgota Gyülekezet* decentrálizáltabb helyzetű (Az egykori Híradó Mozi épületében kaptak helyet, ahol kávézó, irodák, több gyülekezeti terem biztosítja az összejöveteleket.), ennek ellenére több kisebb közösségük van a városban. A Golgota Gyülekezet 1991 óta működik Magyarországon, a Calvary Chapel protestáns közösség tagja, része a Magyar Evangéliumi Szövetségnek, amely Evangéliumi Aliansz néven saját élő stream-mel jelen van a virtuális térben. A közösségben kiemelkedő helyen szerepel az első lépcsőnél, a befogadásnál a bemerítkezés, amellyel nem a közösséghez, hanem az Istenhez – Jézushoz – való tartozást ismerik el, felekezettől függetlenül. A bemerítkezés az ajtó és küszöb, és felfogható a szent és profán határának is. A közösség előképe az USA-hoz kötődik és része annak az evangéliumi ébredésnek, amely a Hit Gyülekezetét is létrehívta hazánkban, eredete szerint erről az áramlatról van szó. *„Amerikában, jellemzően a 70-es években volt egy elég erős evangéliumi ébredés Amerikának a nyugati partjainál és a déli részén is. Több nagy giga gyülekezet nőtt ki ebből, ilyen 10 emberből lettünk 20 000-en. Volt egy Charles Smith nevű pünkösdi lelkész, aki több helyen még fiatal igehirdető volt és egyszer csak eljutott Kaliforniába az egyik településre Orange County közepén, és egy faluban elkezdett egy újfajta gondolatvilágot tanítani.”*³ Innen indultak a közösség gyökerei. Az amerikai hippikorszak közepére estek „ez a hippikorszak kellős közepe Amerikában és valahogy az ilyen tengerpart mellett elég furcsa körülmények között élő szakadt hippik elkezdtek jönni a gyülekezetbe, mert kíváncsiak voltak, mert picit más volt, hogy mi a Biblia, tehát egy ébredés tört ki közöttük. Chuck Smith az elégedetlen vezetőknél azt mondta, hogy nem érdekes ki és honnan jön – az volt az érvük, hogy pont most vettek új szőnyeget a gyülekezetbe és akkor jönnek ezek a koszos hippik. Ő azt mondta, hogy akkor dobjuk ki a szőnyeget.”⁴ Szerbián keresztül jutottak el Magyarországra, első közösségük Baján volt, egy baptista lelkész hívta meg Őket. *„Kiálltak ilyen helyeken, mint Baja vagy Kaposvár, vagy különböző kisvárosokban, egy amerikai srác gitározott, ott tartották a Biblia órát, meséltek a Bibliáról az embereknek és jöttek-jöttek a fiatalok.”*⁵ Ezek a kisebb közösségekre voltak jellemzőek, a közösség kezdeteire, majd Esztergomba kerültek és onnan Budapestre érkeztek, Greg O. vezetésével, akinek a vezetése alatt a gyülekezet 10 év alatt 30-ról kb. 1500 fősre duzzadt. A közösség térszerkezetére jellemző, hogy bár a központ a „Golgota”, géniusza erősen kötődik az Erzsébet körút 13-hoz, ennek ellenére több „kis Golgota” van. Van Dél-pesti Golgota, békásmegyeri Golgota, van 15-20 házi csoport is csoportvezetővel, ahol külön alkalmakat tartanak. Szerdán és vasárnap vannak istentiszteletek és mivel nem férnek el a vasárnapi programra 8:00, 10:00 és 12:00-kor alkalmanként 300 ember szokott eljárni. Fontosnak tartják a közösség személyes jellegét, de a

³ Golgota vezető lelkészével készült interjúból

⁴ Golgota vezető lelkészével készült interjúból

⁵ Golgota vezető lelkészével készült interjúból

vasárnapi alkalmakat követően 30-30 percet tudnak együtt lenni. A házi csoportok a gyülekezeti tagok otthonaiban vannak, ahol a közösségi dimenzió van a hangsúly és inkább megosztásokkal, más közösségi programokkal, beszélgetésekkel zajlanak az események. Kéthetente a „nagy Golgotából” van egy lelkipásztor, aki összefogja a házi csoportvezetőket és itt van mód a visszacsatolásokra, ez egyfajta szupervízióként működik. A házi csoportok tanításai felett így valósul meg a teológiai kontroll.

Korábban a kelenföldi Montázs Központban voltak, majd „teljesen spontán jött egy telefonhívás, hogy hát figyelj, itt van a körúton ez a régi mozi, nem használják semmire, mert már nem akarják ilyenre használni, ez egészen jó lenne, ennyiért és ennyiért odaadnák és akkor elkezdődtek a tárgyalások minden és össze tudták szerezni rá a pénzt.”⁶ A megtéréstörténetek a hasonló szabadkeresztény közösségekben elég hasonlóak, ezért interjúalanyom saját élményét rövidítve ideidézem: *„Amikor még középiskolás voltam, gimnazista, volt egy keresztény matektanárom, akivel sokat beszélgettem, egyszer meghívott egy ilyen táborba, eredeti native speakerekkel, angol nyelvet tanítottak (nagyon gyakori első lépcső a hasonló amerikai mozgalmaknál, a a szerző). Hát elmentem, akartam tanulni angolul meg ilyesmi és ott nekik este voltak áhítatok, gitárral dicsőítették az Istent, és nekem egy nagyon különleges élmény volt, hogy így láttam a matektanárom átszellemülten, boldogan dicsőíti az Urat. A fiatalok elmondták, hogy ekkor meg akkor tértek meg, én meg mondtam, hogy én evangélikusként lettem megkeresztelve, Szent István óta mi megtértünk, tehát mi az, hogy megtérni? Akikhez jártam, ezek baptista srácok voltak, de eleinte bizalmatlan voltam velük, Isten élményem a saját szobámban volt, nem mondta senki, hogy mit kell érezni, mit kell gondolni és egyszer néztem, hogy ott van egy ilyen valaki, aki sokkal nagyobb nálam, nem volt kérdés, hogy Jézus és engem hív.”*⁷ A vallásos megtapasztalás a protestáns felekezeteknél a fentiekből is látszik, hogy nem kötődik egy konkrét szakrális helyhez, de mégis az otthon intimitásában jelentkezik. Esetükben lakáson belül kialakított szakrális térről nem is beszélhetünk, a történelmi egyházaknál jobban előjönnek a kellékek, a pünkösdi mozgalmakban ezek eltűnnek, a házi csoportok vannak még, amelyek ún. *„külső szakrális helyek”*. Nagyon konkrétan a Biblián, valamint a tanításokon keresztül és a közösségi élmény megtapasztalásával élük meg a hitüket. Az együttlét kiemelkedően fontos, amelyre vonatkozóan több formában is van lehetőség.

Budapesten több helyszínen jelen vannak, illetve van egy központjuk Vajtán. Jogi személyek, de nem egyház, hanem egyesületi formában működnek. A Magyar Pünkösdi Egyház szervezetébe adminisztratív okokból részben beletartoznak. *„Na mindegy úgy voltunk vele, hogy ha Isten azt akarja, akkor nem ez tesz minket egyházzá hogy, most kapunk egy papírt az államtól, csináltuk tovább a missziót és egyébként a Magyar Pünkösdi Egyház megmaradt ilyen nagy*

⁶ Golgota vezető lelkészével készült interjúból

⁷ Baptista hívővel készült interjúból

szervezetként és ő részben bevett minket a szervezeti kereteibe, mert épületet fenntartunk, a Golgotának van egy nappali melegedője „Golgota Ellátó” itt két sarokkal arrébb egyébként a Vörösmarty utca 17-ben, ott napi 120 hajléktalan ellátunk, a könyvelés és – átláthatóság – miatt fontos, hogy ebben is részt vegyen a szervezeti keret.”⁸ A közösség alapvetően felekezeti szempontból nyitott, ún. „alacsony küszöbű.” A gyülekezeti alkalmak legfőbb tere Budapesten (VII. kerület) az Erzsébet körút 13. szám alatt található. A gyülekezet az alkalmakon túl részt vesz a főváros nappali hajléktalan ellátásában is. Fő tevékenységük az igehirdetés és más közösségi alkalmak. Aktívan alkalmazzák az igehirdetésben a virtuális tér adta lehetőségeket. Sok fiatal jár az alkalmakra, többen jönnek esetleg más keresztény felekezetekből hozzájuk látogatóba, akiket nem „térítenek meg, befogadják őket”. A közösség kiválasztásának indoka az volt, hogy egyedülálló módon saját ingatlanjuk van a belváros szívében, ami alapvetően meghatározza a közösség aktivitástereit és lehetőségeit. A Baptista Egyházból sok fiatal látogatja helyeiket, de más történelmi keresztény felekezetekből is járnak hozzájuk. A Golgota, mint fiatal gyülekezet rendkívül nagy hangsúlyt fektet a közösségi médiában történő aktív részvételre, az istentiszteleti alkalmak közvetítésére, Facebook, Youtube, Twitter csatornájuk és statikus honlapjuk is van. Tartalmakat rendszeresen megosztanak, így tudják a fiatalokkal felvenni és fenntartani a kapcsolatot. Aktívak a fizikai tereikben is, ahol változatos programokat kínálnak.

2.2. HIT GYÜLEKEZETE

A Hit Gyülekezete magyarországi kezdetei egy budaörsi katolikus imacsoporthoz nyúlnak vissza, a rendszerváltást közvetlenül megelőző időig. 1979-ben indult, hitelveikben evangéliumi alapokon állnak, de karizmatikus vonásokat mutató közösség. (FEHÉR 1991). Zenei kultúrájuk szerteágazó, új stílusirányzatokat mutató keresztény pop és zsidó dallamok egyvelege jellemző az összejöveteleken. Kezdetekben erősen az SZDSZ-hez kötődő hívőkkel – tagokkal – rendelkeztek. Számos híres közéleti személyiség is tagja a közösségüknek. Az egyház megszervezése Németh Sándorhoz fűződik, aki a mai napig vezető lelkészként a Magyarországon működő gyülekezet vezetője. „Egy katolikus imacsoportból nőtt ki, amelyet katolikus teológushallgatók szerveztek, ún. karizmatikus megtapasztalásban részesültek, külföldről Magyarországra érkező tanítások, könyvek, brosrák útján találkoztak azzal a ténnyel, hogy a Szent Szellem működésére nyitottak az emberek – ne felejtjük el, hogy amiről beszélünk ez a hetvenes évek vége.”⁹ Ebben az időszakban még dominálnak a közösségben is az írott anyagok, brosrák. „Magyarországon még nem lehetett legálisan hozzájutni nyugati irodalomhoz, francia és amerikai közvetítéssel jutottak el ezek az anyagok Németh Sándorékhoz. Eredetileg úgy tervezték, hogy a katolikus

⁸ Golgota vezető lelkészeivel készült interjúból

⁹ Hit Gyülekezete egyik lelkészeivel készült interjúból

egyházon belül fognak ilyen ébredési mozgalmat indítani, a katolikus egyháztól elkülönülten, ennek egy fontos lépése volt, hogy ők felnőtt korban is alámerítkeztek”¹⁰ (a felnőtt keresztelezés valamennyi pünkösdi keresztény közösségre jellemző). Az egyházzal nem találták meg végül az összhangot és önállóan kezdtek építkezni. Ekkor számtalan vallási közösség szabadult fel a szocializmus nyomása alól, és a történelmi egyházakban is megkezdődött a karizmatikus megújulás, amely leginkább a katolikus egyházban volt megfigyelhető markánsabban. Nagyon sok kisebb közösség is ekkor lett önálló és kezdett a történelmi egyházaktól független evangelizáló munkát. *„A tapasztalatuk az, hogy nagyon rövid idő alatt folyamatosan csatlakoznak emberek hozzájuk a legkülönbözőbb hátterekből, a társadalmi perifériáról is deviáns hátterekből is, de egyetemisták is.”*¹¹ Ekkor még nyilván az értelmiségiek egy része is periférikus helyzetben volt, a társadalmi átrétegződés még nem tudott végbe menni a szocializmus által kínált vertikális mobilitás szabályozottabb volt, bár már oldódni látszottak az osztálydiszkrimináció hatásai, de a vallás még csupán megtúrt jelenség volt, állami kontroll alatt tartott játéktérrel. A társadalmi devianciák egyre markánsabban jelentek meg, már nem volt képes a hatalom elsuvasztani a szociális problémákat, a demarginalizálódó csoportokat. Ezeknek a jelenségeknek a fő oka a nyilvánvaló és egyre mélyülő gazdasági- és ideológiai válságjelenségek voltak Közép-Európában. *„Ebben a korban széles társadalmi konszenzus lényegében abban volt, hogy a hatalom miként játszható ki, a törvényeket hogyan lehet és kell megkerülni.”* (VALUCH 2001. p. 358.) Az ellenállás főként a korlátozó hatalommal szemben jelent meg és ennek volt eredménye a szexuális szabadosság, a drogok (elsősorban könnyűdrogok és alkohol) használata és a különböző társadalmilag elutasított MÁSIK csoportokhoz való tartozás. Ez egyszerre jelentette az értelmiségiek intellektuális lázadását, Cseh Tamás, az Illés meg az URH, Európa Kiadó együttesek ellenkultúráját és a vallásos érzület kifejeződését is. Az alkoholfogyasztás folyamatosan emelkedett, a társadalomban állandó megoldás lett a közösségi és az egyéni problémákra is az ital. Leginkább a sör és az égetett szeszes italok fogyasztása volt jelentős (VALUCH 2001). A különböző karizmatikus közösségek válaszokat kínáltak azoknak az embereknek, akik a felbomló szocializmusban a perifériára szorultak, ez jól követhető a Hit Gyülekezet példáján is.

Már a kezdetekkor mutatkozott arra igény, hogy a Hit Gyülekezete jogi státusza rendezésre kerüljön, különösen a szoros állami kontroll miatt, amely a különböző csoportosulásokat ellenőrzése alatt tartotta. Eredetileg nem gondolkodtak abban, hogy ennek a jogi státusza mi legyen, de a növekedéssel együtt tapasztalták, hogy ezt rendezni kellene, a jogi helyzetet, tehát, hogy milyen alapon bérelnek helyiségeket, milyen alapon jönnek össze, a gyülekezet szerette volna az Állami Egyházügyi Hivatal jogszabályi keretei között rendezni. Az első legalizálás iránti kérelmet elutasították, akkor egy olyan tanácsot kaptak a hívók,

¹⁰ Hit Gyülekezete egyik lelkészével készült interjúból

¹¹ Hit Gyülekezete egyik lelkészével készült interjúból

hogy egy törvényesen bejegyzett, de éppen nem működő pünkösdi közösség újraélesztésével szervezzék meg a közösségüket, az ÁEH ezt is elutasította.¹² Az elutasító döntések hátterében az volt, hogy a történelmi egyházak és más már bejegyzett, az ÁEH által elismert felekezetek jelentős hatást gyakorolhattak azokra a döntésekre, elsősorban a hivatali apparátuson keresztül, amelyek újabb egyházak – konkurenciák – betörését jelenthették volna. Az egyetemisták nagy része hippi volt, akik csatlakoztak a közösséghez. A jelenség hasonlatos a Krisnataudatú hívők közösségében tapasztalható társadalmi összetételével a kezdetekkor, de a magyarországi megtelepedés esetén is ez látható, hogy a 80-as évek végén főként marginális társadalmi csoportok találtak békére ezekben az új vallási közösségekben. Németh Sándorék a Budaörsi Tanács Végrehajtó Bizottsága építéshatóság által bontásra ítélt bérelt házat végül megmentették, és „1989-ben az ÁEH a Ferenc József által elfogadott törvény (vallási türelemről) alapján legalizálta a gyülekezetet Magyarországon, így a közösség jogi státusza nem az 1990 évi IV. törvényhez kapcsolódott, hanem az előző jogszabályhoz.”¹³ Az 1980-as év végére látszott, hogy a gyülekezet a Farkastorki út 1-ben már nem fér el, nagyobb térre volt szükségük.

Kezdetben Budaörs közigazgatási határain belül próbálkoztak területet szerezni, de ez akkor a lakosság és az önkormányzat heves ellenállásába ütközött. „A következő bérlemény 1989-től már a GANZ MÁVAG Művelődési Ház volt Kőbányán, a Fekete lyuk nevű legendás épület fölötti rész.”¹⁴ Az akkori vezetőség a privatizációnak köszönhetően lehetővé tette a gyülekezet által történő bérlést. A helykeresés tovább folytatódott, a taglétszám egyre nőtt, és későbbiekben már 1989 végén a Vasas Folyondár utcai Sportcsarnokba kerültek. „Először csak a csarnok felét használtuk, majd az évek során az egész csarnokot betöltöttük.” Ezt követően még nagyobb helyre (is) szükségük volt és több verzió után a Budapest Sportcsarnokba (BS) kerültek, amely zsúfolásig megtelt. 200 különleges összejövetelt tartottak a BS-ben és a kisebb összejöveteleknek a Folyondár utca adott helyet. Ma már jelen vannak az ország minden pontján, közösségeik rendkívüli expanziója figyelhető meg a rendszerváltást követően, abban a kitüntetett helyzetben vannak, hogy a pünkösdi keresztény egyházak közül az új egyházi törvény szerint is megtarthatták egyházi státuszukat. A pontos taglétszámot nem tartják nyilván (az ószövetségben Dávid népszámlálást tartott és ez indítóok volt a nép megbüntetésére), de sok ezer tagot számlálnak, zenés vasárnapi rendezvényeik népszerűek a fiatalság körében. 1997-ben a gyülekezet mérete és az egyéb igények szükségessé tették egy olyan ingatlan megvásárlását, ahol aztán a későbbi növekedésnek az alapjai megteremtődhettek. „Kőbányán az egykori Téglagyár (Hungária Gőztéglagyár – a szerző) egy nagyon leromlott állapotú ipari terület volt.”¹⁵ A téglagyárnak egy

¹² Hit Gyülekezete egyik lelkészével készült interjúból

¹³ Hit Gyülekezete egyik lelkészével készült interjúból

¹⁴ Hit Gyülekezete egyik lelkészével készült interjúból

¹⁵ Hit Gyülekezete egyik lelkészével készült interjúból

épületét és a csarnok épületét, valamint a körülötte lévő területet, amelyen parkolót tudtak kialakítani.

A helyszínválasztást a gyülekezet anyagi helyzete indokolta, illetve az, hogy viszonylag nagy egybefüggő terület kiválasztását igényelte a közösség. *„Az épületegyüttes csarnokának az átépítésével lett meg a jelenlegi labdacsarnok, 31 éve szereztük meg azt a bázist, amely Budapesten a gyülekezet bázisa.”*¹⁶ A Hit Park a X. kerületben, a Gyömrői úti ipari övezetében helyezkedik el, ahol a rendszerváltást követő privatizáció után jelentősebb funkcióváltások történtek. Azon túl, hogy megjelentek a szolgáltatások, a stabilan meglévő gyógyszeripar (Richter Gedeon Nyrt.) mellett új funkciók kaptak helyet a területen. A gyárak fokozatos megszűnése, az ipari területek átalakulása is segítette a funkcióváltásokat a városban (CSAPÓ-LENNER 2015). A Gyömrői útra is jellemző az a jelenség, amely több barnamezős terület kapcsán is megfigyelhető. A gyárterületeken megjelentek a vállalkozások, mint bérlők, és így jelentősebb átalakítás nélkül (nagy- és kiskereskedelmi funkciót kapott a terület jelentős része) A felekezeti funkció ipari területen Budapesten is egyedülálló jelenség, ipari övezetben nagy létszámú vallási közösségi tér (szakrális tér) jelenleg a Hit Gyülekezetén kívül nincs. Az ingatlan közvetlen közelében van az Óhegy park, amely a korábbi szeméttelep rekultivációjával jött létre. A gyülekezet törekvése, hogy valamennyi funkciót egyesítsenek a jelenlegi telekterületen. Az alábbi funkciók vannak a Hit Parkban: az istentisztelet tartására a Labdacsarnok, Szent Pál Hittudományi Akadémia, Hit Rádió (a kerületben, de nem ezen a területen), Új Exodus Szerkesztőség, Irodai funkció az egyház adminisztratív funkciója, Szent Pál Akadémia Kosárlabda Szakosztály

További tervezett funkciók: könyvtár, közösségi épület, étterem, házasságkötő terem *„A döntés indoka az volt, hogy ez volt az, amit hitellel együtt a gyülekezet meg tudott magának engedni financiálisan, a szükség hozta ezt a megoldást, de hogy mondjam, van ennek előnye, a gyülekezet egésze szempontjából, hiszen a gyülekezet rendezvényei nagy létszámot mozgatnak meg, a belvárosban, ahol lakott övezet van, szükségszerűen a lakók zavarásával történt volna meg.”*¹⁷ A nagy tömeg részben autóforgalmat jelent a környéken, továbbá nyilván a közösség keltette zaj, amely a lakosságra jelentős zajterhelést jelenthet hétről hétre. Az együttlétek jellemző része a dicsőítő éneklés, amely hangszerekkel és vokalistákkal zajlik. A közösség működését nyilvánvalóan ellehetetlenítené az önkormányzat felé elégedetlen lakosság. Hétköznapi jellemzően 10-11 óra körül hagyják el az istentisztelet területét. Vasárnap és szerdán vannak nagyobb összejövetelek – istentisztelet és dicsőítés – *„bibliai zsolnákat követve, hangos éneklés.”* Az egyik szempont a helyek kiválasztásánál a megközelíthetőség és a környék beépítettsége, így nyugodtan mondható, hogy egy elsősorban ipari funkcióval bíró rész mindenképpen ideális választás. A

¹⁶ Hit Gyülekezete egyik lelkészével készült interjúból

¹⁷ Hit Gyülekezete egyik lelkészével készült interjúból

gyülekezetben nincsenek házi csoportok, amelyek a többi protestáns vagy pünkösdi keresztyén közösségben megszokottak, a közösség vezetői azt szorgalmazzák, hogy a tagok Budapesten a Hit Parkba járjanak. A gyülekezet társadalmi összetétele változékony, de elmondható, hogy egy markáns közösség van, akik „a szegénységből kivezető úton keresik a gyülekezetet, szociálisan hátrányos helyzetűek, nagyon sokan járnak tömegközlekedési eszközzel”¹⁸, így számukra a helyek kiválasztása esetén szociális szempontokat is figyelembe vesznek. A közösség az átlagéletkor tekintetében hazánkban a legfiatalabbnak mondható. A hívők átlagos életkora a 2011-es census alapján 34,3 esztendő a fővárosban.

1. táblázat: Közösségi platformokon való jelenlét Hit Gyülekezete
Table 1. The online activity of the Faith Church

Platform	Instagram	Facebook	Twitter
Követők(fő)	8311 (inaktív)	32131	639 (inaktív)
Bejegyzések (db)	988	-	-

ÖSSZEGZÉS

Összességében elmondható, hogy Budapest városi terében a hitek és meggyőződések tekintetében a rendszerváltozás sokszínűséget hozott, a vallásszabadság új utakat nyitott meg ezen közösségek fejlődésének. Területi szempontból pedig elmondható, hogy Budapest szakrális terében egy markáns átrendeződés figyelhető meg a szocialista időszakhoz képest, az állami kontroll csökkenésével (DOBAI 2021). A nyugati társadalmakban tapasztalható „spirituális expanzió” némi késéssel érte el hazánkat, de kibontakozása itt is tetten érhető a vizsgált időszakban. A vallási irányzatok szinte 100%-ban az USA közvetítésével jutottak el hozzánk – a történelmi egyházak megújulási mozgalmi is zömmel –, hiszen Amerikában az 1960-tól-1980-ig terjedő időszakban több „ébredési” folyamat ment végbe. A 1990-es évek egy intenzív számbéli és területbéli növekedést is jelentett, utóbbi a mai napig megfigyelhető, főként a nem történelmi felekezetek esetén. Az utóbbi pár évben a területi szintű növekedés a szakrális tér vonatkozásában sokkal inkább adminisztratív természetű lett, egyes állami iskolák egyházi kézbe kerültek, illetve például a Hit Gyülekezete is számos iskola fenntartójává vált. A látszólagos térnövekedés – több interjúalany elmondása szerint – nem eredményez intenzívebb lelki életet és a szakrális helyek aktívabb látogatását sem.

¹⁸ Hit Gyülekezete egyik lelkészével készült interjúból

Későbbi munkám során terveim között szerepel az összes általam vizsgált vallási közösség kérdőíves vizsgálata a szakrális térhasználati szokásokra vonatkozóan, amely tovább árnyalhatná a dolgozat kvalitatív elemzése során kapott eredményeket. A posztszocialista jogszabályalkotás liberálisabb viszonyt teremtett az államapparátus és az egyházak között. Az egyházak alapítása és működtetése a rendszerváltás után könnyebbé, majd a szabályozás szigorításával nehezebbé vált, amely egyértelműen a kisebb felekezetek tereire hatott hátrányosan, őket perifériára sodorta. Az interjúk során is igazolást nyert, hogy Budapest szakrális terére a fordulat éveiben az átalakulás, megújulás és a gyarapodás volt a jellemző, a nagy történelmi egyházak számos épületet kaptak vissza, a kisebb közösségek pedig az új lehetőségek megnyílásával pozícionáltak magukat a térben. A nagy evangéliumi ébredési mozgalmak hatása és jelenléte is érezhető a rendszerváltást követően; a Golgota és a Hit Gyülekezete közösségek is expanzív növekedésnek indultak, a hívők létszáma a fluktuációk miatt nem tudható pontosan, de a jelenlétük erős, több társadalmi réteg képviselői rendszeresen jelen vannak rendezvényeiken. Azok a nem történelmi egyházak, amelyek szociális, karitatív tevékenységük révén láthatóbbak, alapvetően nagyobb elfogadásra számíthatnak, mint a belterjesebb, nem nyitott felekezetek. A Golgota Gyülekezet és a Hit Gyülekezete is kiterjedt karitatív missziókban is tevékenykedik. A szakrális tér összetett dimenziók mentén vizsgálható, a pontszerű kiterjedéseken túl az egyes felekezeti terek minőségi jellemzői kvalitatív vizsgálattal feltárhatóak, amelyre a félig strukturált interjú a leginkább alkalmas módszer, a résztvevő megfigyelés és tartalomelemzés technikái mellett. A kapott adatok értékeléséhez a trianguláció módszere a legjobb akkor, ha a vizsgált jelenség összetett, többkomponensű. Jelen munkát ezen inspiráló téma bevezetésének szántam, a megkezdett munkát posztdoktori formában – ha erre lehetőségem lesz – szeretném folytatni más magyarországi, illetve európai városok vizsgálatával.

IRODALOM

- BARNA G.** (2002): Idő és emlékezet. In: Árva Judit; Gyarmati, János (szerk.) Közéltések az időhöz: Tanulmányok Budapest, Magyarország: Néprajzi Múzeum, pp. 152-171.
- BINKMANN S., STEINAR K.**: (2015): *Inter Views (Learning the Craft of Qualitative Research Interviewing)*. Sage Publisher (third edition).
- CSAPÓ T. LENNER T.** (2016): Egyházi központjaink településmorfológiája. In: Gál András - Frisnyák Sándor - Kókai Sándor (szerk.): *A Kárpát-medence történelmi vallásföldrajza, A Nyíregyházi Egyetem Turizmus és Földrajztudományi Intézete és a szerencsi Bocskai István Katolikus Gimnázium, Nyíregyháza-Szerencs.* pp.

- CSAPÓ T. LENNER T.:**(2015): Budapest településmorfológiája, Savaria University Press Kiadó, Szombathely.
- DOBAI A.** (2019): Mozaikok a városi szakrális tér értelmezéséhez. In.: Településföldrajzi Tanulmányok, VIII. évf. 2. sz. Szombathely, pp. 35-48.
- DOBAI A.** (2020): Budapest felekezeti tereinek posztszocialista változásai, különös tekintettel új hitek és meggyőződések megjelenésére. In: Köztes-Európa XII. évf. 2 sz. No.28. pp. 89-101.
- DOBAI A.** (2021): A szakrális tér dimenziói, Budapest Szakrális térszerkezetének egyes aspektusai: doktori értekezés, ELTE-TTK, Budapest.
- FEHÉR Á.** (1991): Szabadegyházak, In: GESZTELYI Tamás (szerk.) (1991): Egyházak és vallások a mai Magyarországon. Akadémiai Kiadó, Budapest.
- GESZTELYI T.** (szerk.) (1991): Egyházak és vallások a mai Magyarországon. Akadémiai Kiadó, Budapest.
- LEFEBVRE, H.** (1991): The production of space. Blackwell, Oxford.
- NEMES-NAGY J.** (2009): Terek, helyek, régiók. A regionális tudomány alapjai. Akadémiai Kiadó, Budapest.
- FARAGÓ L.** (2019): Téri lét (Társadalmi fordulat a térelméletekben). Dialóg Campus Kiadó, Budapest.
- SÁNTHA K.** (2017): A trianguláció-tipológiák és a MAXQDA kapcsolata a kvalitatív vizsgálatban. In: Vezetéstudomány - Budapest Management Review XLVIII. évf. 12. sz. pp. 33–39.
- S. NAGY K.** (1997): Fogyasztás és lakáskultúra Magyarországon a hetvenes években. In: Replika 26. pp. 47–53: <http://www.c3.hu/scripta/replika/26/snagy.htm> Letöltés ideje: 2021.01.16
- VALUCH T.** (2001): Magyarország társadalomtörténete a XX. század második felében. Osiris Kiadó, Budapest.
- WEBER, M.** (2005): Vallásszociológia, Helikon Kiadó, Budapest
- SHAMPA, M. – SANJOY, M.** (2004): Religion and place attachment: A study of sacred places, In: Journal of Environmental Psychology vol. 24. pp. 385–397.